Dějepis – raný středověk

Přepis zápisků ze sešitu, sekunda, podzim 2026

STŘEDOVĚK

Zánik Římské říše

1) kvůli velikosti říše postupný rozpad

2) kvůli útokům Germánů

- 4. stol. útoky Germánů sílí → Germáni pod tlakem Hunů
  = stěhování národů – do 6. stol.
- 375 n. l. – vpád Vizigótů (germ. kmen) do Římské říše[1]
  → začátek stěhování národů
- 395 – dochází k rozpadu Římské říše na dvě části: Východořímskou a Západořímskou

Východořímská říše → hl. m. Konstantinopol

- více stabilní
- méně útoků Germánů
- menší rozvrat hospodářství → zůstávají města
- rozkvět obchodu s asijskými státy
- 1453 zánik východořímské říše

Západořímská říše → hl. m. Ravenna

- silné a časté útoky Germánů
  → nejnebezpečnější byli Gótové → dobyli Řím
- Vandalové – vytvořili si království v S Africe, také dobyli Řím
- Římané stahují vojska z Británie do Galie
  → uvolnění prostoru na Brit. ostrovech pro germánské kmeny Anglů, Sasů a Jutů (střet s keltskými kmeny Skotů a Piktů)
- společný nepřítel = Hunové – náčelník ATTILA
- Hunové pronikli do Evropy, usídlili se v Uherské nížině
  → zůstávají v Uherské nížině, odkud napadají evr. státy
- poslední římský císař (západořímské říše)
  ROMULUS AUGUSTUS („císaříček“)

476 – přichází germánský král ODOAKAR

= zánik západořímské říše = končí starověk, začíná středověk

- Itálie (stát) bude sjednocena 1870[2]

RANÝ STŘEDOVĚK (5.–11. stol.)

- počátek evropských států (dnešních)
- státy vznikají po rozpadu západořímské říše (476)

Společnost

- v momentě rozpadu římské říše
    - není armáda
    - není bezpečnost
    - není ochrana hranic

  → lidé ze strachu přestávají obchodovat

  = konec obchodu ⇒ omezení řemesel

⇒ přesun lidí z měst na venkov

- návrat k zemědělství

⇒

- zánik měst
- úpadek vzdělanosti
- úpadek umění
- důležitá role křesťanství → naděje na posmrtný život – síla do života
- během celého středověku lidé ≠ občané (jsou to poddaní a nevolníci)

Dělení společnosti

- různé v různých státech/oblastech, ale podle křesťanství

1. Panovník + šlechta a rytíři
2. Duchovenstvo
3. Svobodní obyvatelé

Nesvobodní rolníci, řemeslníci, obchodníci

- pro každou vrstvu platí jiné zákony

PANOVNÍK

raný středověk – tři tituly: císař, král, kníže

Západní Evropa → král

střední + východní Evropa → kníže (menší, zaostalejší)

⇒ kníže má nižší postavení než král

- středověký král považoval stát za svůj majetek (i lidi)
  nikomu se nezodpovídal = nemohl být souzen

⇒ mohl ho libovolně dělit mezi své děti

ŠLECHTA – bojovníci – důležité postavení ve společnosti

- tvořili družinu panovníka → panovník se na ně mohl spolehnout
  → bohatli, svěřoval jim důležité úřady
  ⇒ zisk politického vlivu
- práva byla dědičná
- šlechta měla hierarchii (žebřík podle důležitosti)
  nejvyšší – panovník
  nižší – vévoda, hrabě

LENNÍ SYSTÉM

A FEUDÁLNÍ SPOLEČNOST

- vlastnictví půdy – velmi důležité → stálý zdroj příjmů a vojenské síly

⇒ čím větší území, tím větší armáda

→ panovník postupně přestal rozdávat půdu

- léno = propůjčená půda
- leník = ten, komu je půda propůjčena
- lenní přísaha = při porušení přísahy musel leník půdu vrátit zpět králi
- později je dědičné i léno

léno = feudum (latinsky)

středověká společnost – feudální

RYTÍŘI

- samostatná vrstva profesionálních bojovníků
- mohl se jím člověk pouze stát ⇒ nemohl se tak narodit
- podmínky: kůň, zbraně, zbroj, osvědčení v boji, charakterové vlastnosti: oddanost, statečnost, síla, věrnost, čestnost
- mohli se stát rytíři až v 21 letech
- pasování na rytíře

DUCHOVENSTVO

= kněží, řeholníci (mniši), řeholnice (jeptišky)

- od 13. století dodržování celibátu v římskokatolické církvi[3]

Kněží

= duchovní, kteří vykonávají náboženské úkony

muži, pečují o duše ostatních

- přísná hierarchie

  papež → zástupce boha na zemi

  kardinálové → nejvyšší duchovní hodnostáři, volí papeže

„KRAJ“ arcidiecéze → v čele je arcibiskup

- celá Evropa rozdělena do správních celků

„OKRES“ diecéze → v čele biskup, menší správní oblast

farnost → farář – nejmenší správní celek

Mniši a jeptišky

- mnišské řády zakládaly kláštery (kostel + obytné prostory + hradby)
- opat – v čele mužského kláštera
- abatyše – v čele ženského kláštera
- řehole – soubor velmi přísných pravidel, která museli mniši a jeptišky dodržovat

Význam církve

- duchovní byli jediní vzdělaní lidé ⇒ uměli číst a psát (kvůli bibli)
- důležité pro rozvoj vzdělanosti a kultury
  → v klášterech vznikají kroniky a letopisy + opisování knih (i antických)
  ⇒ knihovny = centrem vzdělanosti
- dost peněz na nákladné stavby a umělecká díla
- (církev) má význam při utváření nových států: jeden bůh → 1 panovník
- ve jménu boha útoky na „pohany“ a zabírání jejich území
- náboženství má důležitou roli v životě člověka
  duchovní = velká autorita

Pracující lidé

- nejpočetnější vrstva, většinou zemědělci
- nízká úroveň zemědělství = malé přebytky pro prodej ⇒ malý vývoj společnosti (málo řemeslníků, obchodníků, vzdělanců)
- zemědělci
  - svobodní
  - nesvobodní = nevolníci (pán vlastní nevolníky i s půdou)
- všichni poddaní odevzdávali určité dávky → naturálie, naturální dávky

lichva – půjčka s úrokem

- tato vrstva živí 2 předchozí = šlechta a duchovenstvo

FRANCKÁ ŘÍŠE

- římská provincie Galie
  → germánský kmen Franků
- zakladatel a sjednocovatel říše = CHLODVÍK, 5.–6. stol. (481–511), z dynastie Merovejců
- podmanil si velkou část území dnešního Německa a Francie → velká říše

DAGOBERT (7. století)

- 631 – bitva u Wogastisburgu proti Sámovi, prohrál Dagobert
  Fredegarova kronika – zdroj informací o Sámově říši
- v 6. a 7. století oslabování moci panovníků
  → růst moci majordomů = správci králova dvora
- nejvýznamnější KAREL MARTEL
  → ovládal celou říši a zorganizoval odpor proti Arabům, kteří pronikli do francké říše z Pyrenejského poloostrova
- 732 bitva u Poitiers = zabránil jejich postupu

PIPIN KRÁTKÝ

- syn Karla Martela → králem a zakladatelem dynastie Karlovců
- nejvýznamnější Karlovec – KAREL VELIKÝ (768–814)
- výborný válečník ⇒ rozšíření území na J a na V (ovládl S Itálii, Bavorsko, Sasko) porazil Avary, vytlačil Araby za Pyreneje (hory)
- roku 800 byl v Římě korunován císařem
- korunu mu nasadil papež (= církevní moc je výš než světská)
- sídelní město – Cáchy – palác, chrám
- známý mezi Slovany – z jeho jména je odvozen titul „král“

Karolinská renesance

= kulturní rozmach Francké říše

- renesance = znovuzrození → římské kultury
- na svém dvoře soustředil významné vzdělance
- zakládal klášterní školy a skriptoria = písařské dílny (opisy antických děl)
- karolinská minuskula
- po Karlově smrti rozpad říše
  → 843 Verdunská smlouva = Francká říše rozdělena mezi 3 vnuky

a) západofrancká – na Z od Rýna → Francie

b) východofrancká – na V od Rýna → Německo

c) střední část – mezi nimi, s Itálií

Francie

- na západní straně Rýna
- vláda Karlovců – Karel Holý
- omezení moci šlechtou a duchovenstvem ⇒ růst roztříštěnosti
- od 40. let 9. stol. nájezdy Normanů

911 – dohoda Normané + Francouzi

- 987 vymření Karlovců
  → nástup HUGO KAPET
  → dynastie Kapetovců (cca do 14. stol.)
  ovládali pouze oblasti kolem Paříže a Orléans → museli území znovu dobýt

---

SEVERNÍ EVROPA (Vikingové)

(Dánsko, Norsko, Island, Švédsko)

- Germáni
- Skandinávie
- přírodní podmínky ne moc dobré pro zemědělství
- živili se rybolovem, lovem, pastevectvím
  i tak nedostatek potravin (ovce, krávy)
- řemesla: kovářství (železné nástroje a zbraně) + loďařství
- vik = záliv ⇒ Vikingové = seveřané, kteří se účastní válečných výprav
- drakar → hlava draka na přídi, nízký ponor, bez paluby, poháněn vesly; 1 loď → 100 bojovníků
  → na obchodování, na loupeživé výpravy po řekách
- od 8. století vstupují do Evropy a ohrožují její obyvatele

a) dánské kmeny → do Anglie (část se zde usadí), do západofranské říše → Normandie

Normané = muži severu

cca 1040 → J Itálie, Sicilské království

b) švédské kmeny → V

ovládli Kyjevskou Rus, obchod s Byzancí

Varjagové

c) norské kmeny → na Z, do Skotska a Irska + Island + Grónsko

r. 1000 Leif Eriksson – 1. Evropan v Americe

druh písma: runy

ságy = hrdinské eposy

od druhé poloviny 9. stol. raně středověké státy (království)

→ panovníci přijali křesťanství

= upevnění moci

NORSKO Z

- zakladatel: Harald Krásnovlasý
- ale ve 2. pol. 10. stol. → zničeno Dány
- další rozkvět konec 12. st.

DÁNSKO J

- král: Sven rozčísnutého vousu[4]
- koncem 10. stol. ovládli Norsko a Anglii[5]

ŠVÉDSKO V

- sjednocení 1. pol. 11. stol.
- král – Erik[6]

ANGLIE

- 1. osídlení 7. stol. př. n. l. – Keltové[7]
- 1. stol. n. l. – Římané
  Britannia
  (odchod 407)
- počátek 5. stol. Germáni
  Anglové, Sasové, Jutové

Germáni Kelty zotročili nebo vytlačili (do Skotska, Walesu a Irska)

+ část odchází do Bretaně (Fr.) → pověst o Artušovi

- během 6. století vznikají království (anglosaská království):
  Sasové – Wessex, Sussex, Essex
  Anglové – East Anglia, Mercie, Northumbrie
  Jutové – Kent
- na konci 9. stol. sjednocení pod nadvládou ALFRÉDA VELIKÉHO[8]
  - zabránil expanzi Dánů
  - kulturní rozmach – královské sídlo Winchester = důležité centrum
    překladatel z latiny + psal svoje díla
    – vznik anglické literatury + kronik
  - zval si vzdělance a učence z celé Evropy
  - šířil gramotnost
  - vymyslel obranný systém – společný
  - rozdělení území na hrabství (snazší správa)
  flotila
- v 11. století invaze (vpád) franc. Normanů
- 1066 – bitva u Hastings

vítězství normanského vévody VILÉMA DOBYVATELE

→ anglickým králem, ale i francouzským vévodou

- 1066–87 – vládl

- vlastnil i území na francouzské pevnině
- vliv francouzštiny na angličtinu
  germánské: come (kommen)
  francouzské: arrive
  + nová slova, hlavně jídlo
  cow → beef

- Domesday Book – první soupis pozemkového majetku v Anglii
- pevnost Tower

- dějiny Anglie byly spjaty s Normandií až do 1204

BYZANC

= bývalá východořímská říše, navazuje na dědictví antiky

pokračování hospodářského, kulturního a společenského vývoje

⇒ v porovnání s Evropou mnohem vyšší kulturní úroveň

- jádro říše = Malá Asie + většina Balkánského poloostrova + připojeny: Sýrie, Palestina, Egypt, Libye
- úřední jazyk: řečtina

císařství → císař = neomezený vládce i nejvyšší představitel církve = cézaropapismus

- pravoslavná církev

JUSTINIÁN I. (6. stol.)

- snaha obnovit Římskou říši
  → dobyl: část Itálie, Španělsko[9], S Afrika
- zákoník: soubor občanského práva (základ = římské právo)
  platil v celé Byzanci a později převzat dalšími státy
- hl. m. Konstantinopol

  Chrám sv. Sofie (chrám Boží moudrosti)

  = pravoslavný chrám, později mešita

  • je zevnitř zdobený mozaikami

- 8. století: Byzanc ovládá jen část Balkánského poloostrova + Malou Asii, ale „zachránila“ Evropu před vpády Arabů

Obrazoborectví = ikonoklasmus boj proti ikonám

= nábožensko-politické hnutí

od poloviny 7. do 9. století[10], odpor × uctívání ikon (malé dřevěné obrázky svatých)
namířeno proti bohatým klášterům

Michael III. (pol. 9. stol.)

- poslal na Velkou Moravu (863) Konstantina a Metoděje na žádost moravského knížete RASTISLAVA
- na konci 6. století se na byzantském území začínají usazovat Slované

ARABSKÁ ŘÍŠE

- Arabský poloostrov odděluje severní Afriku od Asie a Evropy[11] = střet kultur

přírodní podmínky: teplo, poušť a oázy ⇒ žijí tam kočovné kmeny – věnují se pastevectví (velbloud, koza), obchod (karavany), zemědělství téměř žádné

- karavana = obchodní výprava, velbloudi naložení zbožím, s doprovodem ozbrojených jezdců na koních
- polyteismus – každý kmen má svá božstva
- Arabové a Židé = semité

Islám – odevzdání se bohu

= nejrychleji rostoucí náboženství na světě

- křesťanství – 33 % ↓, islám 20 % ↑, hinduismus 13 % ↓[12]

Muhammad / Muhamed / Mohamed = prorok

- inspiroval se křesťanstvím a židovstvím

- narodil se na konci 6. století v městě Mekka na Arab. pol.

  cestoval ⇒ založil nové monoteistické náboženství

  = učení o pravém Bohu = Alláh → blažený život po smrti

- korán = posvátná kniha – soupis Mohamedových výroků, sepsán žáky[13]
  dělí se na súry
- muslimové – vyznavači islámu
- symbol → půlměsíc, zelená barva
- mešita = svatostánek (modlitebna + škola)
- islám nezná církevní organizaci
  věřící komunikují přímo s bohem
- muezzin, minaret – úzká věž na mešitě
  ↳ svolává k modlitbě
- islám zakazuje zobrazování lidí
- 5 pilířů islámu:
  1) pětkrát denně se modlit směrem k Mekce
  2) musí šířit myšlenky islámu[14]
  3) musí dodržovat ramadán – jíst až po setmění[15]
  4) musí dávat almužnu chudým
  5) jednou za život musí jít do Mekky
- muslimové nesmí jíst vepřové maso, pít alkohol, je povoleno mnohoženství
- 2 hlavní skupiny:
  šíité
  sunnité
- Mohamed zpočátku kacíř, v roce 622 donucen odejít z Mekky do Medíny
- po jeho smrti rozšíření islámu, sjednocování arabských kmenů a vznik říše = chalífát = království

chalífa = král[16], 622 = vznik kalendáře

Letopočty a století jsou tak, jak zazněly v hodině.

Poznámky k faktům

Místa označená číslem jsou v zápiscích nepřesně nebo sporně. Do písemky platí znění ze zápisků. Když váháš, zeptej se v hodině.

1. **„375 n. l. – vpád Vizigótů (germ. kmen) do Římské říše“** – přesněji: Roku 375 vtrhli do Evropy Hunové. Vizigóti před nimi ustupovali a hranici Římské říše na Dunaji překročili roku 376. Začátek stěhování národů se i tak klade k roku 375.
2. **„Itálie (stát) bude sjednocena 1870“** – přesněji: Italské království bylo vyhlášeno už roku 1861. Roku 1870 k němu byl připojen Řím a sjednocení se tím dokončilo.
3. **„od 13. století dodržování celibátu v římskokatolické církvi“** – pozor, jinde je to jinak: Povinný celibát kněží vyhlásily církevní koncily už ve 12. století (závazně roku 1139). V praxi se prosazoval ještě dlouho potom.
4. **„Sven rozčísnutého vousu“** – přesněji: V učebnicích a encyklopediích ho najdeš jako Svena Vidlího vousa (dánsky Sven Tveskæg). Zdroj: Britannica: Sweyn I (anglicky), britannica.com/biography/Sweyn-I

5. **„koncem 10. stol. ovládli Norsko a Anglii“** – přesněji: Norsko Dánové ovládli kolem roku 1000. Anglii dobyl král Sven až roku 1013, tedy na začátku 11. století. Zdroj: Britannica: Sweyn I (anglicky), britannica.com/biography/Sweyn-I
6. **„král – Erik“** – nejisté místo: O počátcích Švédska je málo spolehlivých zpráv. Za prvního krále se obvykle bere Erik Vítězný (konec 10. století), za sjednotitele často až jeho syn Olaf na začátku 11. století.
7. **„1. osídlení 7. stol. př. n. l. – Keltové“** – přesněji: Keltové nebyli první obyvatelé Británie. Lidé tam žili už tisíce let před nimi, postavili třeba Stonehenge. Keltové přicházeli během 1. tisíciletí př. n. l.
8. **„na konci 9. stol. sjednocení pod nadvládou ALFRÉDA VELIKÉHO“** – přesněji: Alfréd Veliký byl králem Wessexu. Ubránil ho před Dány a uznala ho i ostatní anglosaská území, která Dánové neovládli. Celou Anglii spojil pod jednu vládu až jeho vnuk Æthelstan roku 927.
9. **„Španělsko“** – přesněji: Ze Španělska dobyl Justinián jen pruh pobřeží na jihovýchodě, ne celou zemi.
10. **„od poloviny 7. do 9. století“** – pozor, jinde je to jinak: Obrazoborectví se obvykle datuje do let 726–843: začalo tedy v první polovině 8. století a skončilo v polovině 9. století. Zdroj: Wikipedie: Obrazoborectví, cs.wikipedia.org/wiki/Obrazoborectví
11. **„Arabský poloostrov odděluje severní Afriku od Asie a Evropy“** – přesněji: Arabský poloostrov je součást Asie. Leží mezi Afrikou a zbytkem Asie, od Afriky ho odděluje Rudé moře.
12. **„křesťanství – 33 % ↓, islám 20 % ↑, hinduismus 13 % ↓“** – přesněji: Čísla jsou starší a zaokrouhlená. Podle odhadu pro rok 2020 je křesťanů asi 29 %, muslimů asi 26 % a hinduistů asi 15 % lidí na světě. Zdroj: Pew Research Center, 2025 (anglicky), pewresearch.org/religion/2025/06/09/how-the-global-religious-landscape-changed-from-2010-to-2020/
13. **„soupis Mohamedových výroků, sepsán žáky“** – přesněji: Podle muslimů je korán slovo Boží, které Mohamed dostal jako zjevení a jeho druhové je zapsali. Mohamedovy vlastní výroky a činy jsou sepsané zvlášť, říká se jim hadísy.
14. **„musí šířit myšlenky islámu“** – pozor, jinde je to jinak: Mezi pět pilířů se obvykle počítá vyznání víry (šaháda: není boha kromě Boha a Mohamed je jeho prorok). Šíření islámu mezi pilíře nepatří.
15. **„jíst až po setmění“** – přesněji: Ramadán je postní měsíc. Od rozbřesku do západu slunce muslimové nejedí ani nepijí, jíst se smí až po setmění.
16. **„chalífa = král“** – přesněji: Slovo chalífa znamená nástupce, tedy nástupce Mohameda. Chalífa byl hlavou všech muslimů, světskou i náboženskou. Přirovnání ke králi je jen přibližné.